

## СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ

УДК 027.7:378.4(477.74-21)

М. О. Подрезова

### **НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЯК НАУКОВО-ДОСЛІДНА ТА НАУКОВО-ДОПОМІЖНА УСТАНОВА УНІВЕРСИТЕТУ: ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ**

*У статті викладено основні етапи історичного розвитку Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова, роль університетської бібліотеки як науково-дослідної та науково-допоміжної установи у складі діяльності вищого навчального закладу.*

*Ключові слова: бібліотекознавство, біографістика, електронні ресурси, інформаційні видання, книгознавство, книжковий фонд, Наукова бібліотека, наукова установа, Новоросійський університет, наукометричні бази даних, Одеський університет.*

Наукова бібліотека Одеського Національного університету імені І. І. Мечникова була заснована у 1817 році як бібліотека Рішельєвського ліцею. Після перетворення в 1865 р. Рішельєвського ліцею в Новоросійський університет, ліцейська бібліотека стала фундаментальною бібліотекою університету.

За свідченням першого історіографа Новоросійського університету О. І. Маркевича, коли університет 1 травня 1865 року прийняв від ліцею бібліотеку, в ній налічувалося 28505 томів так званої основної бібліотеки і 4930 томів студентської [1, с. 589]<sup>1</sup>. Фонди бібліотеки швидко зростали, і вона стала одним з крупніших та відомих осередків науки та культури. Більшою своєю частиною бібліотека збагачувалась колекціями книг, які дарували різні приватні особи, наукові, культурні, доброчинні заклади. Фонди бібліотеки поповнилися дарами, що надійшли від університету Св. Володимира в Києві (видання XVII ст.), Дерптського університету, Імператорської Академії наук, Пулковської обсерваторії та ін. В бібліотеку надійшли найцінніші видання славіста В. І. Григоровича, родини Воронцових, О. Г. Строганова та інші.

У різні періоди існування бібліотеки основними напрямками наукових досліджень залишалися розкриття фондів бібліотеки;

<sup>1</sup> За даними Фундаментального каталогу бібліотеки Рішельєвського ліцею з 1 січня 1861 р. бібліотека містила в собі 11.298 назв книг в 28 505 томів.

вивчення та популяризація праць вчених університету; підготовка та видання тематичних та бібліографічних інформаційних покажчиків на допомогу науковому та навчальному процесу. Фактично наукова робота в бібліотеці почалася в 1888 р., коли штатним бібліотекарем почав працювати П. С. Шестериков. Вченою Радою університету у 1913 р. йому було доручено вивчити організацію бібліотечної справи в Російській імперії з метою застосування передового досвіду в роботі університетської бібліотеки. П. С. Шестериков глибоко проаналізував постановку бібліотечної справи в країні, детально описав організацію бібліотеки Новоросійського університету, дав рекомендації по її удосконаленню. Слід сказати, що структура бібліотеки, організація її фондів та користування ними в бібліотеці ІНУ на той час були на вищому рівні, ніж у багатьох університетських бібліотеках Росії.

У 1906 р., за ініціативою бібліотекаря Новоросійського університету П. С. Шестерикова, було створено бібліотечний гурток, члени якого через рік вирішили перетворити його в товариство, було складено проект Статуту та подано на розгляд професорам університету. Статут було затверджено 5 березня 1911 р. Головою був обраний професор І. А. Линниченко.

Одеське бібліографічне товариство з 1913 до 1917 р. видало 5 томів (36 випусків) своїх “Известий”. У ці роки побачила світ низка краєзнавчих бібліографій, в тому числі бібліографічні списки з історії Одеси, Бессарабії, покажчики літератури проф. М. Ф. Комарова, Г. С. Сковороди, детальні описи деяких місцевих видань.

У 1920 році Новоросійський університет було реорганізовано. Почалася епоха реформ та експериментів радянської влади у вищій школі, що відбилося і на історії бібліотеки. Замість Новоросійського університету з’явилися галузеві інститути: Інститут народної освіти (ІНО), Гуманітарно-суспільний інститут (Гумобін), перетворений в інститут Народного господарства, інститут – медичний, Фізико-математичний, Сільськогосподарський, Політехнічний. Колишня університетська бібліотека внаслідок її повної реорганізації стала ядром бібліотечної мережі вищої школи м. Одеси. Основну частину фондів на Преображенській вулиці було перетворено на Головну бібліотеку Вищої школи м. Одеси, яка обслуговувала вищі учбові та наукові заклади міста.

В 1920-1930-ті роки бібліотека набирала наукового потенціалу, сповна виправдовуючи свою нову назву – Центральна наукова бібліотека м. Одеси (з 1924 р.). Директором бібліотеки на той час став С. Л. Рубінштейн, всесвітньо відомий у подальшому вчений-психолог, член-кореспондент АН СРСР, академік АПН СРСР. На чолі Наукової

бібліотеки він зміг добитися права бібліотеки друкувати наукові праці (було видано 3 томи).

У цей час бібліотека стала не тільки провідним науковим закладом, що забезпечував науковий процес у місті, а й стала відомою в Україні та Радянському Союзі. Основним напрямком діяльності було перетворення її з книгосховища на активний фактор загальної системи освіти в країні, придало їй ваги та поставило на належне місце серед наукових закладів, що вивчали питання бібліотекознавства, книгознавства та бібліографії. Цей напрямок діяльності і сьогодні залишається найважливішим.

У 1923 році при бібліотеці було засновано бібліографічний семінар, який став осередком наукової праці бібліотеки. Наприкінці 20-х років його перетворили на науково-дослідну комісію. Свої завдання семінар визначав досить чітко, об'єднуючи теоретичну розробку питань бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства з практичними завданнями бібліотеки як наукової установи. Розроблялися питання наукової класифікації, що було покладено в основу реформ систематичного каталогу бібліотеки, обговорювалися проблеми вивчення стародруків та рукописних фондів, введення їх до широкого наукового обігу. Значну кількість досліджень учасники бібліографічного семінару присвячували саме українознавчій тематиці. Було складено бібліографію творів видатних українських діячів – М. С. Грушевського, С. Єфремова, В. Гнатюка, українського літературознавства в цілому за 1926 рік та інше.

У 1920-1930-ті рр. проводилася інтенсивна робота в Науково-дослідній комісії бібліотеки, що складалася зі співробітників та аспірантів на чолі з директором С. Л. Рубінштейном. Комісія слухала та обговорювала наукові доповіді, реферати, звіти. У цей час було складено бібліографію *Ucrainica*, українського літературознавства, преси революційного періоду, національних меншин Одеси, східнознавчої літератури.

С. Л. Рубінштейн розробив проект програми загальноуніверситетського семінару головної бібліотеки вищої школи Одеси, який почав працювати у 1924 р. Через два роки при бібліотеці під керівництвом Сергія Леонідовича почалась фахова підготовка бібліотечних працівників, було відкрито аспірантуру [2, с. 93-105]. Її першим випускником був Саул Якович Боровий (1903-1989) – тепер широко відомий історик російського та українського єврейства, фахівець з соціально-економічної історії XVI-XIX ст. Захистивши в 1930 р. свою «промоційну» роботу (аспірантську дисертацію) [3] С. Я. Боровий став першим і єдиним у довоєнні роки на території всієї України фахівцем, який отримав вчену ступінь з книгознавства. До аспірантури при ЦНБ було прийнято також

Олександра Борисовича Варнеке (1904-1938?), сина відомого одеського мистецтвознавця і дослідника античної культури Б. В. Варнеке, та А. Н. Горецького.

У 1927 р. С. Л. Рубінштейна обрали членом президії Бібліографічної комісії при ВУАН, він працював у правлінні Українського бібліографічного товариства в Одесі та редколегії, яка видавала “Записки Українського бібліографічного товариства”.

У цей період у бібліографічному семінарі активно працював відомий літературознавець, фольклорист, етнограф, бібліограф К. О. Копержинський. У 1925-1929 рр. він викладав в Інституті народної освіти, одночасно публікував свої дослідження у «Працях Центральної наукової бібліотеки м. Одеси».

Серед співробітників Наукової бібліотеки того періоду, що складали «інтелектуальний цвіт» бібліотеки, слід згадати О. Л. Вайнштейна, який саме в Одесі почав свій творчий шлях вченого, ерудита, прекрасного знавця джерел, автора робіт з медієвістики, історіографії та методологічних проблем історичної науки. Він обіймав посаду вченого секретаря, заступника директора бібліотеки. О. Л. Вайнштейн глибоко вивчав Воронцовський та Строганівський фонди, опублікував низку блискучих статей за результатами цієї роботи.

Г. Д. Штейнванд відомий ґрунтовною роботою з описання всіх періодичних видань Одеси періоду 1917-1921 рр. (разом з С. П'ятницькою, Т. Ходжаш, аспірантом кафедри бібліографії А. Варнеке, М. Рапопорт, аспірантом С. Боровим).

У 1930 році згідно з постановою Раднаркому України Центральну наукову бібліотеку м. Одеси було об'єднано з Одеською публічною бібліотекою (нині Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького). Фактично об'єднання відбулося лише за адміністративним примусом. Кожна з цих бібліотек залишалася у своїх приміщеннях зі своїми фондами, хоча частину фондів Центральної наукової бібліотеки, в тому числі найцінніший фонд Музею книги та довідково-бібліографічних видань, було передано публічній бібліотеці.

У 1933 році згідно з постановою Раднаркому РСФРР та України було відкрито Одеський державний університет і наступного року бібліотека знов перейшла до його складу. Університетська бібліотека стала одержувати обов'язковий платний екземпляр усіх книжкових видань, що виходили в Україні. Напередодні Великої Вітчизняної Війни книжковий фонд включав 1 млн. 300 тис. томів. Студентська бібліотека нараховувала 100 тис. томів, мала 10 штатних співробітників.

Великою подією в науковому житті бібліотеки стало відзначення 90-ї річниці з дня смерті І. П. Котляревського. Відділ україністики бібліотеки підготував велику добірку джерел з українського літературознавства за 1917-1928 рр. Спираючись на цей матеріал, аспірант О. М. Горецький та професор К. О. Копержинський склали бібліографію “Михайло Коцюбинський: Бібліографія за 10 років”. Ця робота стала продовженням бібліографії М. Комарова (доведена до 1902 р. включно) та С. Єфремова (до 1903 р.).

Таким чином, починаючи з 1920-х рр., можна говорити про планову бібліографічну роботу бібліотеки. Ця робота була продовжена та набула нового змісту після відтворення університетів в Україні та організації Одеського державного університету у 1933 р.

Події Великої вітчизняної війни залишили свій слід й у долі університетської бібліотеки. Тільки незначну частку бібліотеки, головним чином, мінімум учбової літератури знайшли змогу вивезти під час евакуації університету в Туркменію (Байрам-Алі). Під час окупації бібліотека зазнала великої шкоди: був знищений її картографічний фонд, до складу якого входили рідкісні карти та атласи, портулани. Цей фонд знаходився в приміщенні географічного факультету на вулиці Щепкіна, яке згоріло. У серпні 1944 року бібліотека поновила нормальну діяльність.

У лютому 1945 року за Наказом РНК УРСР наукову бібліотеку біло затверджено як науково-дослідну установу університету і встановлено для неї самостійний бюджет [4, с. 27].

Після отримання статусу наукової установи бібліотеки, поряд з науково- та навчально-допоміжною роботою, співробітники отримали можливість займатися самостійною науково-дослідною діяльністю, тісно пов'язаною з науковими темами професорсько-викладацького складу університету. Наукова робота бібліотеки стала складовою частиною наукової роботи всього університету, узгодженою з нею. Відтоді плани та тематика роботи бібліотеки затверджується Вченою радою університету, куратором її є проректор з наукової роботи. Основною науковою темою стає один з видів краєзнавчої тематики – моніторинг публікацій співробітників університету та робіт про них, які дозволяють скласти об'єктивну картину діяльності всього університету, його підрозділів, наукових шкіл, розвитку наукового та навчального процесу як в історичному аспекті, так і з точки зору сучасного стану. Необхідно було підняти величезний пласт матеріалу за всі роки існування університету, який відбивав би діяльність всіх його співробітників.

Результатом цієї грандіозної роботи бібліографів 1945-середини 1960-х рр. стала підготовка до видання бібліографічного словника професорсько-викладацького складу ОДУ. З метою збору матеріалу бібліографи працювали в Одеському обласному архіві, архіві університету, виїжджали у відрядження до архівів Києва, Харкова, Дніпропетровська. Викладачі, які на той час працювали в університеті, заповнювали анкети та давали відомості про свої публікації. Було зібрано відомості про 714 осіб вчених, розпочалася робота над виданням. Але ця робота була припинена, і матеріали залишилися в архіві бібліографічного відділу в рукописному варіанті.

У післявоєнні роки в бібліотеці продовжували працювати найстаріші її робітники, представники старої інтелігенції, які отримали освіту ще до революції.

Одним з найстаріших працівників бібліотеки, досконально знайомих з фондами, була Т. З. Ходжаш. Вона багато часу присвятила підготовці «Путівника до Науковій бібліотеці ОДУ» (1959), який давав уявлення про книжкові багатства, систему їхньої класифікації, організацію та структуру бібліотеки, її історію, сучасну роботу з обслуговуванням читачів, наукові дослідження.

Не тільки бібліотекарем, а й науковим співробітником була Т. М. Гольд. Вона присвятила багато часу укладанню систематичного покажчика до «Записок Товариства сільського господарства Південної Росії». Організація такого друкованого органу на початку XIX ст. мала величезне значення, як практичне, так і наукове. «Записки» виходили протягом 89 років та становили своєрідну енциклопедію сільськогосподарських знань, накопичених майже за століття, відбивали еволюцію науки в період існування товариства. В укладанні цього покажчика взяли участь також вчені університету, такі як О. О. Ковалевський, О. Нордман, І. К. Пачоський, О. О. Браунер та інші.

З початку 1950-х років бібліотеку очолив кандидат філологічних наук, доцент М. В. Павлюк – освічений славіст, талановитий лінгвіст, який пізніше завідував кафедрою російської мови Одеського університету. Він багато зробив для зростання престижу Наукової бібліотеки, зумів організувати наукову роботу колективу бібліотеки таким чином, що за час його директорства були видані бібліографічні покажчики, які стали прикрасою в загальній масі публікацій в університеті.

Так, у 1957 р. побачив світ спеціальний випуск «Праць Одеського державного університету» (Т. 147. Бібліографічна серія, вип. 1). Підготовка першого збірника бібліографічних робіт була зумовлена тим, що багато вчених нашого вузу своїми досягненнями та відкриттями зробили значний внесок у вітчизняну та світову науку. Однак до того часу не було ні одного бібліографічного посібника, який відобразив би у повній мірі та систематичності наукову продукцію університету за весь

дореволюційний період. Відкрила цей збірник стаття самого Миколи Васильовича Павлюка «Періодичні видання Одеського (Новоросійського) університету за 90 років». Тут же було вміщено систематичний покажчик до «Записок Новороссийского университета» за 1867-1919 рр. (укладачі О. Ф. Борисова, М. М. Бушева, Р. М. Рапопорт). До 100-річного ювілею університету у 1965 р. було випущено фундаментальне видання «Історія Одеського університету за 100 років», у підготовці якого брали активну участь бібліотекарі Наукової бібліотеки.

Естафету бібліографів післявоєнного часу підхопили прославлені бібліографи-краєзнавці, дослідники книги О. Ю. Ноткіна та В. С. Фельдман (перший лауреат міжнародної премії Й. Дерібаса). За довідками та консультаціями до них зверталися не тільки студенти та викладачі університету, інших вузів міста, а й спеціалісти з інших міст області, країни, з-за кордону.

1970-1980-ті рр. знаменувалися становленням системи науково-технічної інформації в країні. У структурі державних установ та організацій з'явилися нові підрозділи – інформаційні відділи. Було відкрито такий підрозділ і в Науковій бібліотеці Одеського університету. У ці роки до штату бібліотеки влилася ціла плеяда спеціалістів з природничих наук: біологи М. О. Подрезова, Т. М. Добринова, математик Л. М. Крапивка, хіміки С. М. Кириченко, Н. С. Тахтарова, інженер-електрофізик Г. І. Войченко, географ В. В. Самодурова, з яких виросли досвідчені бібліографи, майбутні керівники секторів і відділів Наукової бібліотеки.

У 1990-ті роки розвиток бібліотечного обслуговування в Україні відзначено серйозними протиріччями – безсумнівними досягненнями на одних напрямках і втратами на інших, активізацією одних бібліотек і угасанням інших.

В останні десятиліття ми всі стали свідками того, як змінюється уявлення про завдання і можливості бібліотек, про їхнє місце в культурній, науковій і інформаційній інфраструктурі. Тому ми зрозуміли, що рухатися шляхом поступового перетворення бібліотеки у справді наукову організацію неможливо без визначення стратегії, розробки концепції науково-дослідницької діяльності університетської бібліотеки, створення певної її моделі. При цьому ми відштовхуємося від багатого досвіду нашої бібліотеки як фундаментальної бібліотеки класичного університету. Пройдено певний практичний шлях існування бібліотеки як науково-дослідницького підрозділу університету. Протягом багатьох десятиріч складалася певна практична модель, але різкі зміни умов бібліографічної та взагалі бібліотечної роботи наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. потребують корекції її традиційних напрямків, а також постановки

роботи у нових формах. На початку 2000-х рр. була розроблена концепція науково-дослідницької діяльності університетської бібліотеки.

Науковою роботою в тій чи іншій мірі займаються усі головні спеціалісти, кваліфіковані штатні співробітники з великим досвідом роботи в бібліотеці та знанням її фондів. Прикладом широкого залучення названих спеціалістів до наукової роботи бібліотеки є підготовка і публікація колективної монографії «Наукова бібліотека Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова: Історичний нарис. До 185-річчя заснування» (Одеса, 2002).

Традиційно склалося, що наукові дослідження є серед пріоритетів діяльності двох підрозділів НБ – саме бібліографічного відділу і відділу рідкісних книг та рукописів, співробітники яких поєднують у своїй роботі бібліотечно-бібліографічну практику з історико-книгознавчими дослідженнями фондів. Тому, на нашу думку, справжніх професіоналів з цих відділів цілком правомірно назвати науковцями-бібліотекарями.

Зріз наукових і практичних результатів у різних сферах, які були досягнуті бібліотекою за останні роки, допомагає розкрити основні тенденції та пріоритетні напрямки її науково-дослідницької діяльності.

Різкі зміни умов бібліографічної та взагалі бібліотечної роботи наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. вимагають корекції її традиційних напрямків, а також постановки роботи в нових формах. Зріз наукових і практичних результатів, досягнутих бібліотекою за останні роки в різних сферах, допомагає розкрити основні тенденції та пріоритетні напрямки її науково-дослідницької діяльності: комплексне вивчення фонду, краєзнавчі студії, біографічні дослідження, пов'язані з історією університету та їх бібліографічне забезпечення, інформаційне розкриття колекцій рідкісних видань [5, с. 154-156; 6 с. 35-42].

З початку 1990-х років головним пріоритетом роботи з книжковими пам'ятками є участь у **створенні національної бібліографії України**, репертуару як української книги та періодики, так і іноземної україніки. Перші кроки цієї роботи відбиті в покажчику «Українська книга в іменних фондах Наукової бібліотеки ОНУ ім. І. І. Мечникова» (Одеса, 1999). У подальші роки було здійснене наукове освоєння цілого прошарку іноземної україніки, завдяки чому в науковий та культурний обіг були введені цінні джерела з історії України, надруковані у XV-XVIII ст. Одним з прикладів є видання «Гартман Шедель. Про європейську область Сарматію». Ця наукова публікація розділу славетної інкунабули «Всесвітня хроніка» Г. Шеделя (Нюрнберг, 1493) містить цінну інфор-

мацію про Україну українською у перше здійсненому перекладі з латинської мови.

У рамках цієї ж наукової теми вийшов збірник наукових праць «Історія України в книжкових пам'ятках XVI-XVII ст. З колекцій Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова» (Одеса, 2011). Разом зі статтями та повідомленнями збірник містить публікацію документів, вперше перекладених українською мовою «Оповідь про те, що відбувається під час війни з Польщею аж до 1676 року» за «Османським дзеркалом» Ла Магдалена, а також бібліографічний список «Історія України другої половини XV-XVII ст.» в письмових джерелах у фондах Наукової бібліотеки ОНУ (387 позицій). Подальша робота в цьому напрямі пов'язана з підготовкою та виходом видання «Історія України в книжкових пам'ятках кінця XVII–XVIII ст.» (2015 р.). Учасники проекту: Наукова бібліотека, історичний факультет ОНУ імені І. І. Мечникова та Відділ історії козацтва на Півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України. До збірника увійшли оброблені матеріали франкомовної газети «Амстердам» за 1708 р., що містять цікаві відомості про події в Україні на початку XVIII ст., а також бібліографічний покажчик «Історія України XVII-XVIII ст. у письмових джерелах у фондах Наукової бібліотеки ОНУ», підготовлений відділом рідкісних книг та рукописів (1200 назв історичних джерел).

Ще один яскравий приклад участі бібліотеки у створенні національної бібліографії України — це анотований каталог виставки «Видавнича спадщина українського ренесансу» (Одеса, 2012), який містить описи рідкісних українських видань 1917-1930 рр. з фондів університетської бібліотеки.

Впродовж останніх років спостерігається бурхливий розвиток української **біографістики**, що зумовило необхідність та актуальність інформаційно-бібліографічного забезпечення цієї спеціальної історичної дисципліни. Одночасно вийшло у світ відразу декілька видань з історії університету, ініціаторами яких можна вважати Наукову бібліотеку ОНУ. Маємо на увазі біографічний словник «Професори Одеського (Новоросійського) університету»: в 4 т. в двох виданнях (Одеса, 2000), 2-е вид., доповнене (Одеса, 2005), енциклопедичний словник «Випускники Одеського (Новоросійського) університету»: вип. 1 (Одеса, 2005); вип. 2 (Одеса, 2010). До 150-річного ювілею університету НБ підготувала 2-ге видання бібліографічного енциклопедичного словника «Випускники Одеського національного університету» (видання включає близько 1000 особистостей, з них понад 200 визначних імен), а також довідник «Золоті імена ОНУ», який включає близько 100 всесвітньо відомих імен професорів і випускників університету, які зробили значний

внесок у світову науку. Крім того, в серії «Біобібліографія вчених ОНУ» виходять друком біобібліографічні покажчики літератури, присвячені професорам ОНУ.

Ще одним традиційним напрямком науково-дослідної діяльності в бібліотеках є **інформаційне розкриття фондів** та їх окремих складників, найбільш цінних колекцій шляхом підготовки та видання бібліографічних покажчиків, каталогів, інших довідкових видань, спрямованих на введення до наукового обігу значного обсягу інформації. Результати роботи з інформаційного розкриття багатого фонду стародруків відтворилися у «Каталозі видань XVI ст. у фондах Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова» (2005), у каталозі «Польські стародруки з колекцій університетської бібліотеки» (2012; науковий редактор – керівник Дослідницького центру польської бібліографії Естрейхера (м. Краків, Польща) професор Ягеллонського університету Вацлав Валецький) [7, с. 209-223].

Одним з актуальних напрямків сучасного книгознавства є вивчення історичних колекцій. Ця робота має особливе значення для нашої бібліотеки, оскільки до її складу входить 17 іменних фондів. Їх інформаційне розкриття вже досить давно є одним з пріоритетів наукової роботи співробітників бібліотеки: розробляються сюжети з історії формування найбільш значущих колекцій, насамперед зібрання сім'ї Воронцових і приватної бібліотеки графа О. Г. Строганова. Наукове освоєння цих найцінніших фондів бібліотеки завжди було в центрі уваги колективу бібліотеки. Предметом спеціальних досліджень стали як окремі групи видань, так і історія формування книжкових зібрань у контексті документального вивчення біографії власників і становлення та розвитку їх читацьких інтересів. Подібний підхід покладено в основу анотованого каталогу виставки «Книжкові зібрання родини Воронцових в бібліотеці Одеського (Новоросійського) університету» (Одеса, 2008). За останнє десятиліття за результатами роботи з Воронцовським і Строгановським фондами бібліотеки опубліковано більше 30 статей, підготовлено понад 25 доповідей на конференціях. Готується до друку каталог книжкового зібрання відомого вченого-славіста, що стоїть біля витоків вивчення слов'янської філології у Новоросійському університеті, В. І. Григоровича – першого іменного книжкового зібрання, яке потрапило до бібліотеки.

У бібліотеці успішно проводиться робота з так званими «розсіяними» книжковими зібраннями – книжковими комплексами, які в силу історичних обставин втратили свою цілісність [8, с. 209-223]. Особливу увагу приділено цінним колекціям стародруків з бібліотек польського славіста і збирача А. Кухарського та відомого польського історика та

юриста Р. Губе, придбаних Новоросійським університетом у перші роки його існування і розосереджених в загальному фонді бібліотеки. Проведено реконструкцію цінної книжкової колекції математика, професора Новоросійського університету І. Ю. Тимченка, каталог якої буде опубліковано в серії «Книжкові колекції Наукової бібліотеки Одеського (Новоросійського) університету».

Дослідження книги та її побутування в культурному контексті епохи передбачає розробку сюжетів з історії бібліотеки, формування її фонду стародруків та рідкісних видань, історії окремих зібрань і дарів. Результатом такої праці стало підготовлене співробітниками відділу рідкісних книг і бібліографічного відділу видання «Дарувальники Наукової бібліотеки Одеського (Новоросійського) університету (1865-1920): матеріали до історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова» (до 140-річчя університету) (2005), анотований каталог виставки «Книжные собрания семьи Воронцовых в библиотеке Одесского Новороссийского университета» (2008).

Помітно активізувалася робота з архівними матеріалами, які зберігаються у бібліотеці. Результати цієї діяльності представлені на сайті бібліотеки, де зараз можна ознайомитися зі складом архівів психолога, філософа М. М. Ланге та бібліографів В. С. Фельдмана і О. Ю. Ноткіной, і де частково відтворені тексти документів із зазначених архівів. Матеріали архіву професора Ланге лягли в основу монографії «Наукова спадщина рейтингу «Вебометрикс» (Webometrics).

Як бібліотекознавці, так і практики провідних університетських бібліотек світу підкреслюють, що в бібліотечній роботі з'явився новий сегмент – відповідальність за поширення результатів науково-дослідницької діяльності вчених. Наукова бібліотека починає ініціювати запровадження багатьох нових напрямків діяльності. Найважливішими з них в галузі формування бібліотекою принципово нової інформаційно-технологічної інфраструктури науки є перенесення науково-видавничої діяльності університету до сфери власної відповідальності бібліотеки; поширення бібліотечних процесів на масиви первинних наукових даних та результатів науково-дослідницької діяльності вчених університету, організація сайтів періодичних видань ОНУ та інтеграція їх в наукометричні бази, організація науково-практичних семінарів з представниками редколегії періодичних видань ОНУ, просування періодичних видань університету до національного та міжнародного простору.

На даний час, вже проведена робота по включенню періодичних видань університету в наступні бази: бібліографічний показник **Ulrich's**

**Periodicals Directory** в який включено більшість періодичних видань ОНУ; в міжнародних наукометричних базах даних **Index Copernicus** (Польща) та **Російський індекс наукового цитування (РІНЦ)**, де індексуються серії «**Вісника Одеського національного університету**» та декілька тематичних збірників та журналів; також науково-видавничу інфраструктуру Наукова періодика України (**Scientific Periodicals of Ukraine**), де відстежується цитованість статей шести серій **Вісника Одеського національного університету** та тематичний збірник «Записки романо-германської філології» в найбільшій у світі бібліографічній базі даних **WorldCat** та німецькій пошуковій системі **Bielefeld Academic Search Engine (BASE)** зберігаються архіви серій **Вісника**; всі серії **Вісника ОНУ** введено до японської міжнародної мультидисциплінарної бази даних **ResearchBib**, а бібліографічна серія ще входить до сервісу журналів відкритого доступу **Citefactor**.

Зазначеними базами Наукова бібліотека не обмежується, постійно проводиться моніторинг та освоєння актуальних ресурсів для охоплення більшої групи потенційних читачів та авторів. Метою проведення даної роботи є підвищення наукового рівня та авторитету періодичних видань університету.

Найважливіший напрямок нашої роботи в останнє десятиліття – **створення електронних ресурсів бібліотеки**. На головній сторінці офіційного сайту Наукової бібліотеки ОНУ можна знайти електронний каталог стародруків, електронну повнотекстову бібліотеку рідкісних і стародрукованих видань, основою якої є колекції бібліотеки (в ході виконання даного проекту здійснено оцифровку понад 400 книг). Результати науково-дослідницької роботи за останні кілька років відображені в репозитарії бібліотеки. В імідж-каталозі, виставленому на бібліотечному сайті, представлені розділи: «Стародруки» (XV-XVIII ст.); «Іменні колекції» (9); Алфавітний каталог (АК) українською мовою, АК російською мовою, АК книг латиницею (XVIII-1970 р.); періодичні видання, журнали, газети (XVIII-1970 р.), які інформують про книжкові пам'ятки, що зберігаються в наших фондах. Ми є першою вузівською Науковою бібліотекою, якій керівництво ОНУ надало фінансову можливість для створення імідж-каталогу.

Нова модель науково-видавничої діяльності передбачає, що головні спеціалісти бібліотеки є не тільки авторами, а й редакторами, коректорами і дизайнерами видання. Наукова бібліотека реалізує видавничі проекти у співпраці з видавництвами своїх вузів [9, с. 3-14].

В рамках виконання цього нового напрямку починає розвиватися діяльність наукової бібліотеки **як видавця електронних журналів**. Було

створено універсальний репозитарій відкритого доступу (платформа OJS), який складається з електронних тематичних або інституціональних репозитаріїв, а також з електронних журналів.. Призначення репозитарію як платформи для інтеграції у світовий інформаційний простір – це забезпечення відкритого доступу до наукових досліджень університету, що дає можливість продемонструвати його науковий потенціал. Репозитарій включає більш ніж 5000 документів (кількість переглядів яких за 2012-2014 рр. становить 993118).

У межах реалізації проекту DOAR (Directory of Open Access Scholarly Resources) міжнародним центром ISSN за підтримки комунікаційного та інформаційного сектору UNESCO, електронний архів-репозитарій ОНУ було зареєстровано в міжнародному реєстрі ISSN, надано власний ISSN 3210-7731 та отримано статус повноцінного відкритого електронного видання, у якому можна публікувати результати досліджень як у першоджерелі нарівні з друкованими періодичними виданнями. Впродовж останніх років Наукова бібліотека веде посилену роботу в **напрямку видавничо-редакційної діяльності**. У 2007 р. бібліотека стала засновником періодичного видання «Вісник ОНУ. Серія Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство», де публікуються результати досліджень з бібліотечної, бібліографічної та книгознавчої справи, з історії книжкових колекцій, стародруків та рідкісних видань, дослідження інноваційних процесів у бібліотечній справі, а також розвідки з історії бібліотеки ОНУ, університету та діяльності окремих вчених [10, с. 51-52].

Бібліотека Одеського університету створила електронний міні-журнал відкритого доступу «Biblio Колегіум», у якому розміщені праці секції «Бібліотечно-бібліографічна справа», що постійно бере участь у щорічній науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ. При цьому бібліотека замикає на собі повний цикл циркуляції наукових публікацій і надає технічну платформу, послуги редактора, системного адміністратора, бібліографа.

Отже, глобальні зрушення сучасного інформаційного середовища обумовили структурні та функціональні зміни діяльності університетської бібліотеки в усіх її іпостасях: як науково-дослідної, так і науково-допоміжної установи вишу.

### Список використаної літератури

1. Маркевич А. И. Двадцатипятилетие императорского Новорос-сийского университета / А. И. Маркевич. – Одесса, 1890. – С. 589.

2. Іваницький В. Ф. Підготування наукових бібліотекарів і взагалі наукових робітників у галузі бібліотекознавства та бібліографії / В. Ф. Іваницький // Бібліотечний збірник. – К., 1927. – Ч. 2. – С. 93-105.
3. Боровий С. Я. Наукова бібліотека в сучасних умовах / С. Я. Боровий // Бібліологічні вісті. – 1930. – № 1-2.
4. Наукова бібліотека в сучасному суспільстві: Історія, проблеми, перспективи: До 185-річчя Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2003. – С. 27.
5. Шемаєва Г. В. Розвиток бібліотеки в системі науки / Г. В. Шемаєва // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., (Харків, 18-19 листоп. 2010 р.). – Харків, 2010. – С. 154-156.
6. Подрезова М. О. Науково-дослідницька діяльність університетської бібліотеки : традиційні напрямки та сучасні пріоритети / М. О. Подрезова // Концепція розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в інформаційному суспільстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-25 трав. 2006 р.). – Київ, 2006. – С. 35-42.
7. Подрезова М. А. Научно-издательская деятельность Научной библиотеки ОНУ в области книговедения: итоги последнего десятилетия и перспективы / М. А. Подрезова // Стародруки і рідкісні видання в університетській бібліотеці : матеріали II міжнародних книгознавчих читань (Одеса, 18-19 вересня 2012 р.). – Одеса, 2013. – С. 209-223.
8. Ляшенко О. Л. Изучение «рассеянных» книжных собраний в Научной библиотеке Одесского национального университета им. И. И. Мечникова / О. Л. Ляшенко, Е. В. Полевщикова // Библиофильство и личные собрания = Bibliolatrology and Private Collections. – М., 2013. – С. 187-196.
9. Соловяненко Д. Академічні бібліотеки у новому соціотехнічному вимірі : ч. 1. Академічна бібліотека як видавець / Д. Соловяненко // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 4. – С. 3-14.
10. Подрезова М. О. Наукова бібліотека у видавничій діяльності класичного університету / М. О. Подрезова // Сучасні видавництва вищих навчальних закладів : матеріали Першої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23-30 вересня 2014 р.). – Одеса : ОНУ, 2014. – С. 51-52.